

OKTATÁS - GAZDASÁG TÁRSADALOM

Juhász Erika - Endrődy Orsolya
(szerk.)

VI

HERA ÉVKÖNYVEK

OKTATÁS – GAZDASÁG – TÁRSADALOM

HERA ÉVKÖNYVEK VI.

**OKTATÁS – GAZDASÁG –
TÁRSADALOM**

Szerkesztette:

Juhász Erika – Endrődy Orsolya

Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete

Budapest 2019

Lektorálta:

*Buda András
Chrappán Magdolna
Csikos Csaba
Dancs Katinka
D. Molnár Éva
Endrődy Orsolya
Engler Ágnes
Fehérvári Anikó
Forray R. Katalin
Gocsál Ákos
Gönczi V. Ibolya
Jancsák Csaba
Józsa Krisztián
Juhász Erika
Kasik László
Kozma Tamás
Mika János
Mrázik Julianna
Nagy Ágoston
Polónyi István
Pusztay Gabriella
Rébay Magdolna
Rónay Zoltán
Somogyvári Lajos
Steklács János
Nyitrai Ágnes
Tóth Péter
Vass Vilmos
Váradi Judit
Zank Ildikó*

Borítóterv: Pete Balázs

Nyomda: Kapitális Nyomda, Debrecen

© Szerzők, 2019

© Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete (HERA), 2019

ISBN 978-615-5657-03-0

ISSN 2064-6755

HERA Évkönyvek sorozat kötetei

ISSN 2064-6755

Sorozatszerkesztők:
a HERA elnöksége

I. kötet: Juhász Erika – Kozma Tamás (szerk.):
Oktatóskutatás határon innen és túl

II. kötet: Kozma Tamás – Kiss Virág Ágnes – Jancsák Csaba – Kéri Katalin (szerk.):
Tanárképzés és oktatáskutatás

III. kötet: Fehérvári Anikó – Juhász Erika – Kiss Virág Ágnes – Kozma Tamás (szerk.):
Oktatás és fenntarthatóság

IV. kötet: Mrázik Julianna (szerk.):
A tanulás új útjai

V. kötet: Endrődy-Nagy Orsolya – Fehérvári Anikó (szerk.):
Innováció, kutatás, pedagógusok

VI. kötet: Juhász Erika – Endrődy Orsolya (szerk.):
Oktatás – gazdaság – társadalom

TARTALOM

<i>Előszó</i>	11
I. BÁTHORY-DÍJASAINK ÍRÁSAI	15
Forray R. Katalin – Híves Tamás: A középFOKÚ iskolahálózat átalakulása 2010 után	17
Gaszó Ferenc: Stratégiai megfontolások az oktatási rendszer fejlesztéséhez	36
Hrubos Ildikó: Fókuszban a tanulás és tanítás intézményi stratégiák az európai felsőoktatásban	50
Nagy József: A pedagógia alapvető problémái és a megújulás lehetősége	63
Pukánszky Béla: Adalékok a pedagógiai naturalizmus történetéhez	75
II. TANÍTÁS, TANULÁS, NEVELÉS	89
Csonka Sándor – Varga Attila: Terepi szabad explorációs és irányított tanulási élmények szerepe az ökológiai identitás fejlődésben	91
Fintor Gábor: A mindennapos tanórai testneveléssel kapcsolatos tanulói attitűdök vizsgálata	105
Gögh Előd – Kóvári Attila: Az élethosszig tartó tanulás szerepének növekedése az életkor függvényében	120
Pogátsnik Monika: A munka alapú tanulás hatása a nem kognitív készségek fejlődésére a mérnökképzésben	150
Polgár András – Pintérné Nagy Edit – Vincze Mária – Elekné Fodor Veronika: A környezeti nevelés, a lakosság környezettudatosság és a környezetközpontú irányítás helyzetének komplex felmérése Sopron városban	167
Ragadics Tamás – Horváth Éva Annamária Társadalmi innováció és közösségi tanulás egy ormánsági kistelepülésen	183
Simándi Szilvia: Tanulókörök lehetőségei online környezetben	197
Sütő Éva: Gyakorlati oktatás a mai magyar szakképzési rendszerben	207
Tamášová Viola – Barnová Silvia: A formális felnőttkori tanulás és a felnőttoktatási szakemberek képzése Szlovákiában	221
III. PROFESSZIÓ, ELHIVATOTTSÁG, IDENTITÁS	233
Belényi Emese: Kultúrák határmezsgyéjén: A romániai magyar nyelvű sikertoktatás identitásépítő szerepe.....	235
Bognárné Kocsis Judit: Keresztyén nevelési paradigmák és keresztyén nevelői munkatevékenységek napjainkban	247
Bordás Andrea: Partiumi magyar tanító- és óvónők pedagógusszerep értelmezésének alakulása a pályakezdés éveiben.....	258

Holik Ildikó: Mentortanári feladatok és szerepek egy kutatás tükrében.....	274
Kanczné Nagy Katalin: „Minden új ember egy rejtély, amelyen dolgoznunk kell.”.....	290
Kovács Edina: A férfi pedagógusok karrierútjának és pályaelhagyásának vizsgálata az Észak-Alföld régióban.....	312
Mrázik Julianna: Nézetek szorításában – a pedagógiai nézetek egy lehetséges megközelítése.....	329
Nagy Melinda – Horváth Kinga – Szabóová Edita – Kanczné Nagy Katalin – Orsovcics Yvette – Strédl Terézia: A lemorzsolódás vizsgálata a Selye János Egyetem tanárképző karán a nappali és levelezős óvopedagógus képzésben utánkövetéssel.....	344
Pinczés Tamás – Pikó Bettina – Szakál Zsolt: Pedagógusjelöltek pályaeorientációs vizsgálata.....	355
IV. PEDAGÓGUSOK, DIÁKOK, SZÜLŐK.....	367
Barna Viktor: A kollégiumpedagógusok vélekedése saját szakmai kompetenciákról.....	369
Horváth Kinga – Tóth Péter: Milyen az ideális tanári interakció a pedagógushallgatók szerint?.....	389
Kibédi Zoltán – Hideg Gabriella: Változó világ, változó szerepek <i>Sztárok, celebek, média és hatásuk a családalapítási szokásokra</i>	409
Kovács Karolina Eszter: Sportiskolában és hagyományos köznevelési intézményekben tanuló diákok tanulmányi és nem tanulmányi eredményessége.....	424
Langerné Buchwald Judit: Az alternatív iskolák elit iskolák? Az alternatív iskolák és a tanulói közösségek finanszírozása napjainkban.....	440
Vida Gergő: SNI integráció az anyagi ráfordítások tükrében.....	452
V. INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM.....	469
Batár Levente: Mentőövet dobunk – Honlap az iskolai agresszióról.....	471
Czékmán Balázs: Tablettel támogatott oktatás: Nagyvolumenű nemzetközi és hazai kezdeményezések.....	477
Imre Anna: Módszerek, tanórai és tanórán kívüli foglalkozások eltérő kontextusokban a pedagógusi vélemények tükrében.....	490
Jaskóné Gácsi Mária: Mire lehet jó a drámapedagógia a pedagógusképzésben.....	515
Kerülő Judit: A felsőoktatási intézmények hozzáadott értéke.....	524
Kovács Klára – Moravec Marianna: A felsőoktatási intézmények szerepe a hallgatók élethosszig tartó szocializációjában - egészségfejlesztési jó gyakorlatok a Kárpát-medencében.....	540
Ladnai Attiláné: A Positive Education néhány magyarországi úttörője.....	559
Miklósi Márta: Reintegrációs tisztek szerepe a fogvatartottak pedagógiai támogatásban.....	576
Molnár György – Orosz Beáta: Digitális eszközök használatával támogatott korszerű módszertani, tartalmi, technológiai megoldási lehetőségek a szakképzésben.....	592

Nemes Gyöngyi: A nyelvi hátrány csökkentése akciókutatás segítségével.....	608
Székely Csilla Imola: A Kádár-korszak oktatáspolitikája és a Kokas-módszer.....	620
Zank Ildikó: A részvételi akciókutatás elmélete és gyakorlata néhány magyarországi romakutatás tükrében.....	633
VI. TÉR ÉS IDŐ.....	645
Hideg Gabriella: A fair play jelentéstartalmának összehasonlító vizsgálata kelet-közép európai, kenyai és malajziai fiatalok körében	647
Kasza Georgina: A befelé irányuló mobilitás hatása a felsőoktatási intézményekre	662
Híves Tamás – Kozma Tamás: A felsőoktatás térszerkezete és az átalakulás dinamikája	674
Nagy Adrienn: Száhlender Ida a hazai szakoktatás szolgálatában (1864-1932).....	693
Ozsváth Judit: Szellemi műhely a két világháború közötti kolozsvári katolikus tanárjelöltek számára.....	707
Pallay Katalin: Kárpátalja magyar tannyelvű felsőoktatástörténete a szovjet érában	721
Polónyi István: A hazai felsőoktatási hálózat-alakítások sajátosságai	732
Rónay Zoltán: A konzisztórium helye, szerepe, működésének célja az állami felsőoktatási intézmények irányításában és vezetésében – kérdések és válaszok.....	752
Somogyvári Lajos: CIA jelentések felhasználása az oktatástörténetben:.....	766
Szabó János Zoltán: Kulturális konformitás elméletben és gyakorlatban	779
Varga Attila: A környezeti neveléstől a fenntartható fejlődési célokig – az ENSI 32 éve.....	793
Virág Irén: A dessauai filantropinum belső világa.....	805
VII. GYERMEKEK ÉS GYERMEKKOR.....	817
Bauer Zita – Papik Eszter: Tudatos fogyasztóvá nevelés a 6-12 éves korosztályban	819
Ren Imai – Orsolya Endrődy: Conceptualisation of lion and childhood:.....	834
Józsa Krisztián – Csima Melinda – Nyitrai Ágnes – Podráczky Judit: A korai fejlettségi mutatók szerepe az iskolai sikerességben:	848
Surján Noémi: A mesélés jelentősége az óvoda-iskola átmenet segítésében	861
Támba Renátó: Gyermekek, kép, halál	873
<i>HERA 2017. évi beszámoló.....</i>	<i>893</i>

KÁRPÁTALJA MAGYAR TANNYELVŰ FELSŐOKTATÁSTÖRTÉNETE A SZOVJET ÉRÁBAN

ABSZTRAKT

Jelen írás történelmi adalékokkal szolgál az első világháborút követően létrehozott közigazgatási egység oktatási rendszerének és intézményeinek kiépítéséhez. Tanulmányunkban annak bemutatására teszünk kísérletet, hogy milyen körülmények között fogalmazódott meg a kárpátaljai felsőoktatás igénye, illetve hogyan sikerült létrehozni a terület első egyetemét. A szovjet időszak tekintetében a fő hangsúlyt az Ungvári Állami Egyetem tevékenységére szenteljük. A rendszerváltást követően figyelmünk a független kárpátaljai felsőoktatás kérdésére irányul. Ezen belül kiemelten foglalkozunk a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola létrehozásával és működésével, valamint az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán – Magyar Oktatási – Tudományos Intézet (korábbi nevén: Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar) jelentőségével. A tanulmány eligazítást nyújt a kárpátaljai felsőoktatás által kínált különböző szintű magyar tannyelvű képzések lehetőségei között.

1. ELŐZMÉNYEK

A mai értelemben vett Kárpátalját nagyrészt a történelmi Magyarország négy vármegyéjének (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros) területéből hozták létre az első világháborút követően. Az 1919. szeptember 10-én megkötött saint germain-en-laye-i békeszerződés értelmében Kárpátalját a Felvidékkel együtt Csehszlovákiához csatolták. Kevesebb, mint egy év múlva ezt a helyzetet rögzítette a trianoni béke is (Magocsi 1978; Brenzovics 2009; Vidnyánszky 2010). A helyi magyarság első alkalommal került kisebbségi léthelyzetbe (Kobály 2000).

A Vörös Hadsereg 1944 novemberi bevonulása újabb fordulatot hozott a régió történetében. 1944. október 26-án megtartották a Kárpátaljai Nép Bizottságok első kongresszusát. A főleg ruszinokból álló testület a szovjet hatóságok elvárása szerint kimondta Kárpátontúli Ukrajna egyesülését az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasággal, azaz a Szovjetunióval (Brenzovics 2009). Ezt az állapotot az 1945. június 29-én, a Szovjetunió és Csehszlovákia között kötött kormányközi szerződés is rögzítette (Zselicky 1998). 1946 januárjában Kárpátaljából megyei szintű szovjet-ukrán közigazgatási egységet (Kárpátontúli terület; Zakarpatszka oblaszty) szerveztek, amelynek központja Ungvár lett. Az új megyét 13 járásra osztották (Brenzovics 2009).

2. A KÁRPÁTALJAI FELSŐOKTATÁS HELYZETE A SZOVJET ÉRÁBAN

A szovjet hatalom Kárpátalján való megjelenése erősen rányomta a bélyegét az oktatásra, melyet teljes mértékben a marxista ideológiához igazítottak. A meghatározott szellemiségtől eltérő tan- és szakkönyveket eltávolították a közgyűjteményekből (Fedinec 2010). Az ateizmust hirdető hatalom ellenségének tekintette az egyházat, ezért bezáratta annak iskolát. A magyar tannyelvű oktatás csak az elemi és általános iskolákban indulhatott meg (Brenzovics 2009).

Kárpátalján a felsőoktatási rendszer 1945-től kezd kialakulni. Korábban a terület nem rendelkezett kidolgozott oktatási rendszerrel. A legmagasabb szintű oktatási intézmények a gimnáziumok és a tanítóképzők voltak (Orosz 2006). Jelentős előrelépést jelentett az első magyar nyelvű középiskolák (Kaszony, Vári, Nagybereg és Nagydobrony) megnyitása 1953-ban, ahol párhuzamos ukrán és orosz nyelvű osztályokat is indítottak. A magyar tannyelvű iskolákban csak az orosz nyelvet és irodalmat tanítottak, az ukránt csak az orosz iskolákban oktatták (Brenzovics 2009; Fedinec 2010).

1945 előtt Kárpátalján nem volt felsőoktatási intézmény. Az USZSZK területén azonban működtek egyetemek és főiskolák. A felsőfokú intézmények elsődleges feladata volt a tudományos-pedagógiai káderek képzése, a szakemberek képzettségének emelése, akik gazdaság, kultúra és közoktatás különböző ágazataiban dolgoztak, s a tudományos és politikai ismeretek munkások közötti terjesztése (Szamborovszkyné Nagy 2013). Ezt a mintát kellett követni az 1945-ben Kárpátalja területén megalakuló Ungvári Állami Egyetemnek is.

1944. december 5-én a Kárpát-ukrajnai Népi Tanács kárpát-ukrajnai felsőoktatási intézmény létrehozásáról fogadott el határozatot. 1945. július 19-én a Népi Tanács a Kárpát-ukrajnai Kommunista Párt megyei szervezetével újabb kérelmet nyújtott be kárpát-ukrajnai egyetem létrehozására. A kérelemben négy fakultás indítását kérelmezték: történelem, filológia, biológia és medicina. Továbbá indítványozták, hogy az egyetemnek megfelelő épületeket biztosítsanak. Célul tűzték ki, hogy október 1-ig meghirdetik a tanári állásokat, 1945. július 20-tól pedig meghirdetik a szakokat a felvételizők körében, szakonként hatvan emberrel. 1945. október 18-án az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága és az Ukrán-Szovjet Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa közös határozatban döntött az Ungvári Állami Egyetem megalapításáról.

1945 októberében felkészítő tanfolyamokat indítottak a jövőbeli felvételizők számára. 1946. február 1-jén az egyetem első diákjai megkezdték tanulmányaikat. Az első évfolyamot megkezdő 168 fiatal Ukrajna különböző városaiból és falvaiból érkezett az ungvári egyetemre.

Az egyetem első rektora Dobos Sztepan volt. Az oktatást a Szovjetunió különböző területeiről érkező szakemberek végezték, ugyanis Kárpátalja nem rendelkezett megfelelő végzettségű pedagógusokkal. Az oktatás tannyelve minden szakon orosz és ukrán volt (Oficinszkij 2010; Ungvári Nemzeti Egyetem honlapja¹⁰²).

Kárpátalján a magyar nyelvű felsőoktatás első korszaka az 1950-es években kezdődött. Ekkor a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Felsőfokú Oktatási Minisztériuma 1488. számú 1950. augusztus 28-án kelt rendelete alapján Ungvári Tanárképző Főiskolát létesítettek. Az 1950/51-es tanévben orosz, nyelv és irodalom, ukrán nyelv és irodalom, fizika–matematika szak nyílt, majd 1953-ban magyar nyelv- és irodalomtudományi szakot alapítottak. Az intézményt 1954-ben megszüntették, s a főiskola összes diákját átvezették az Ungvári Állami Egyetemre. A magyar szakos hallgatókat orosz szakra vették át. Ezek a diákok 1956 és 1959 között fakultatív órákon hallgathattak magyar nyelvet és irodalmat. 1959-ben azonban a magyar nyelv és irodalom oktatása megszűnt az egyetemen. Az egyetem történetében 1956 januárjában oktattak először magyar nyelvet és irodalmat. 1959-ben azonban megszűnt az egyetemen a magyartanítás (Brenzovics 1998; Fedinec 1999).

Jelentős fejleményként említhető, hogy a Sztálin halálát (1953) követően hatalomra kerülő Nyikita Hruscsov első titkársága magával hozta a politikai és kulturális élet enyhülését. A desztalinizáció utáni szabadabb légkör az USZSZK-ban életre hívta a „hatvanasok” nemzedékét. E csoport azokat az ukrán értelmiségieket tömörítette, akik a kommunista ideológia mellett fokozott érdeklődéssel fordultak a nemzeti és a humanista értékek felé. Az ukrán „hatvanasok” aktív időszaka jelentős hatást gyakorolt a tagköztársaság más népeire, így például a kárpátaljai magyarságra is (Tromly 2009).

1960-ban a beregszászi magyar értelmiség kis csoportja magyar népfőiskolai egyetemet szervezett. Ennek kezdeményezésére 1963-ban az ungvári egyetemen magyar szakot, majd 1965-ben magyar filológia tanszéket nyitottak, ahol magyar nyelv és irodalom tanárok képzésével foglalkoztak (Orosz 1990). Az egyetem ekkor alakított ki együttműködő kapcsolatot a Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolával.¹⁰³

Fodó Sándor, a tartui egyetem végzőse, s az ungvári egyetem Magyar Tanszékének tanára és Polcer András, a Nagyberegi Középiskola tanára 1967-ben levelet címzett Leonyid Brezsnyevnek, a Szovjetunió Kommunista Pártja főtitkárának és Andrej Gromikonak, a Szovjetunió külügyminiszterének, hogy a magyar tannyelvű iskolások – ukrán és orosz helyett – magyar nyelvből tehessenek felvételi vizsgát. 1968-tól engedélyezték ezt, s beépítették az ungvári egyetem felvételi szabályzatába (Orosz 2007; Brenzovics 2009). 1971-ben a felvételit megelőző napon kicserélték a vizsgarendet, s oroszból kellett felvételi vizsgát tenni a jelentkezőknek. Másnap a felvételizők bojkottálták a felvételit és

---

¹⁰² <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-history>

¹⁰³ <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-history>

Moszkvához fordultak segítségért. Az egyetem az orosz vizsga mellett állt ki. Biztosították a szaktárgyi vizsgákon jól teljesítő jelentkezőket, hogy pozitív eredményt fognak elérni az utolsó, vagyis az orosz vizsgán. Mivel a magyar tannyelvű iskolában érettségizők tudták, hogy orosz nyelvből a tudásszintjük nem érheti el azokat, akik orosz tannyelvű iskolában érettségiztek, nem jelentek meg a vizsgán. Ennek eredményeképpen végül egy későbbi időpontban tehetek magyarból felvételi vizsgát (Orosz 2007).

1968-ban aspirantúrát¹⁰⁴ nyitottak. 1986-ban a Szovjetunió és Magyarország kormánya, majd 1987-ben a két állam oktatási minisztériumai határozatot írtak alá, miszerint a budapesti Eötvös Loránd Egyetem orosz nyelvi tanszéke mellett ruszisztikai központ, az Ungvári Állami Egyetemen pedig hungarológiai központot hoznak létre. Ennek értelmében az ungvári magyar tanszék mellett 1988-ban megalakult a Szovjet Hungarológiai Központ (Soós 2006; Kobály 2010). Erre a korszakra tehető a magyar nyelvű felsőoktatás második periódusa.

Az egyetem magyar tanszéke sok éven át az egyetlen lehetőségnek bizonyult a magyar nyelvű felsőoktatásban, de csak a szaktárgyakat oktatták magyar nyelven, a többi oroszul. Mivel a Szovjetunióban csak a köztársaságok nyelvén folyhatott az oktatás a felsőoktatási intézményekben, az egyetem többi szakjánál állandó harcot kellett vívni a magyar nyelven történő felvételi engedélyeztetéséért. Ezt általában sikerült elérni, azonban előadást tartani, felelni vagy szakdolgozatot írni csak orosz nyelven lehetett, még akkor is, ha a tanár tudott magyarul. Ekkor a magyar tanszék évfolyamonként 20–20 hallgatóval működött. Az 1969/70-es tanévben megindult a levelező tagozat is, s a nappali tagozatos hallgatók létszáma 10-re csökkent (Fedinec 1999; Orosz 2007).

Felsőoktatási intézményekbe történő felvételi esetén nem a felvételi vizsgák eredményeit vették figyelembe, hanem a jelentkező világnézeti, politikai meggyőződését, szociális származását. Ebben az időszakban a felvételi vizsgák eredményeitől függetlenül előnyben részesítették azokat a felvételizőket, akik teljes középiskolai végzettséggel rendelkeztek, továbbá kommunista párt, szakszervezet, lenini Komszomol vagy más társadalmi szervezet, ipari vállalat tagjai, a kolhozok vezetői voltak. Ezen kívül előnyt élveztek azok a felvételizők, akik munkaviszonnyal rendelkeztek (Orosz 2007; Szamborovszkyné Nagy 2013).

A Nyikita Hruscsov szovjet pártfőtitkár (1953–1963) által meghirdetett ún. desztalinizáció enyhülést hozott a Szovjetunióban (Jekelsik 2014). 1957-től a kárpátaljai magyarok számára lehetővé vált, hogy jutányos áron fizessenek elő és vásároljanak meg anyaországi lapokat, illetve szépirodalmi műveket. A magyarországi televízió adásainak nézése is lehetővé vált (Soós 2005). A kárpátaljai magyarok így jobban ismerték a magyarországi „eseményeket, színészeket, sportolókat, mint a szovjeteket” (Brenzovics

---

¹⁰⁴ Értsd: kandidátusi fokozat megszerzése

2009: 99). Ennek nyomán újra híd épült a kárpátaljai és anyaországi magyarság között. A szocialista blokk „legvidámabb barakkjának” számító, a szovjet politikai viszonyoknál enyhébb magyarországi helyzet megismerése révén a kárpátaljai magyarok informáltabbak voltak a világ dolgaiban, mint ukrán vagy orosz szomszédjaik (Brenzovics 2009).

1972 fordulópontot jelentett a kárpátaljai magyarság életében. A kárpátaljai magyar értelmiség egy csoportja beadvánnyal fordult a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságához. A dokumentum a kárpátaljai magyarság alapvető jogaival foglalkozott, s több mint ezer kárpátaljai lakos írta alá. (Botlik – Dupka 1991).

A 72-es beadvány megszületésére hatással voltak az általános európai diákmozgalmak. Mivel a kárpátaljai magyarság nem hozhatott létre politikai és civil szervezetekkel, Fodó Sándor egyetemi tanár és Kovács Vilmos író, költő lett ennek a generációnak a szellemi vezetője, a bázisa pedig az Ungvári Állami Egyetemen működő Magyar Filológia Tanszék lett. A beadvány megszületésében az ungvári egyetem diákjai voltak a legaktívabbak, ugyanis ők voltak a legfogékonyabbak a magyarságot érintő sorskérdésekre. Ezek a diákok rendszeresen összejártak Fodó Sándorral és Kovács Vilmostal (Orosz 2007; Brenzovics 2009).

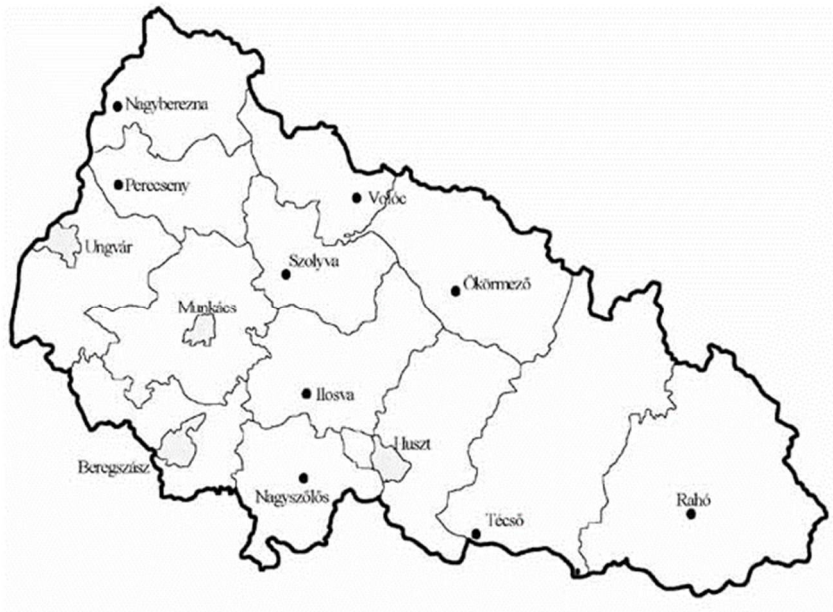
A beadványban külön alpontot szenteltek az oktatásra, amibe belefoglalták a közoktatás és a felsőoktatás problémáját. Célként szerepelt, hogy az ungvári egyetemen létre kell hozni a magyar nyelvű tanárképzést (Brenzovics 2009). A dokumentum indítványozta, hogy az ungvári egyetemen nyíljon lehetőség magyarul felvételizni és nyilvánítsák kétnyelvűvé az intézményt. Fodó Sándor személyesen vitte el az indítványt a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának székhelyére. Ennek következtében több személyt – köztük Fodót is – kirúgtak az egyetemről és katonai szolgálatra vitték őket. Ettől eltekintve az indítványnak pozitív következményei voltak, rövid és hosszú távon is. A felsőoktatás tekintetében sikerült elérni, hogy az Ungvári Állami Egyetemen elinduljon a magyar nyelvű felvételiztetés minden szakon, minden tárgyból (Botlik–Dupka 1991; Császár 2013). A beadvány eredményeként több magyar diák nyert felvételt az egyetemre. Leggyakrabban a természettudományi szakokat választották, ugyanis ezeken a fakultásokon alacsonyabb szintű orosz nyelvtudással is lehetett boldogulni.

A '80-as években ismét megszüntették a magyar nyelven történő felvételiztetést. Ekkor arra hivatkoztak, hogy a magyar nyelvből vizsgázó felvételizők nyelvi nehézségekbe ütköznek, s ez által csökken az oktatás színvonala. Szülői kérelmek és beadványok segítségével azonban sikerült visszaállítani a magyar felvételi vizsgákat. Ez a gyakorlat 2008-ig működött, míg be nem vezették a független tesztközpontokban tett emelt szintű érettségiket, amik egyben a felvételi pontszámot is jelentik (Orosz 2007).

3. KÁRPÁTALJA MAGYAR TANNYELVŰ FELSŐOKTATÁSA A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió utolsó pártfőtitkára az 1980-as évek közepén átalakítási politikát (peresztrojka) indítványozott, s ez a Szovjetunió széteséséhez vezetett. A 15 tagköztársaság önálló államokká váltak. Ukrajna 1991-ben vált ki a Szovjetunióból. Ez év augusztus 24-én elfogadták az Ukrajna függetlenségét kihirdető nyilatkozatot (Fedinec 2008). Ettől kezdve Kárpátalja a független ukrán állam egy megyéjévé képezi.

1. térkép: Kárpátalja mai közigazgatása

Forrás: www.karpatinfo.org.ua, 2003

Az Ukrán Statisztikai Hivatal 2016-os adatai szerint Kárpátalja összlakossága 1 259 200 fő. Ebből a városi lakosok száma 466 900 fő, a falvakban pedig 792 300 fő él. Ukrajnában az utolsó népszámlálás 2001 decemberében volt megtartva. (Molnár – Molnár D. 2005).

Az 1989-es és a 2001-es népszámlálás adatai alapján Kárpátalja nemzetiségi megoszlása a következő:

1. táblázat: Kárpátalja lakosságának alakulása 1989 és 2001 között

Nemzetiség	Lélekszám 2001-ben	Lélekszám 1989-ben	Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es adatokhoz képest százalékában
			2001	1989	
ukránok	1 010 127	976 749	80,5		78,4
magyarok	151 516	155 711	12,1		12,5
románok	32 152	29 485	2,6		2,4
oroszek	30 993	49 458	2,5		4,0
cigányok	14 004	12 131	1,1		1,0
szlovákok	5695	7329	0,5		0,6
németek	3582	3478	0,3		0,3
egyebek	6545	11277	0,5		0,8
összesen	1 254 614	1 245 618	100,0		100,0

Forrás: Molnár–Molnár D. 2005

Egyes források szerint, miután Ukrajna deklarálta függetlenségét, az addigi szovjet rendszer oktatáspolitikájának köszönhetően magas oktatási potenciállal bírt, mivel a foglalkoztatottak 93 százaléka középiskolai vagy felső végzettséggel rendelkezett (Szamborovszkyné Nagy 2013). A rendszerváltást követő években megváltozott Ukrajna és ezzel egyidejűleg Kárpátalja lakosságának élete. A gazdasági helyzet nagyon nehéz volt, a munkanélküliség felerősödött, a társadalom elszegényedett. Pozitívumként kiemelhető, hogy megnyíltak a határok, megnövekedett a magyar tannyelvű iskolák száma, lehetővé vált a politizálás, a szervezkedés, a nemzeti szimbólumok használata. Mindennek következtében a kárpátaljai magyar fiatalság számára több lehetősége nyílt az anyanyelven folytatott továbbtanulásra. A Szovjetunió szétesése után két nagy periódust különíthetünk el a magyar nyelvi felsőoktatás szempontjából: az egyik 1990, mikor a kárpátaljai magyar fiatalok számára lehetővé vált a magyarországi továbbtanulás, a másik pedig 1993, mikor önálló magyar nyelvű tanárképző főiskola létrehozására fogalmazódott meg a gondolat (Orosz 2012).

A kisebbségi nyelvű felsőoktatási képzés esélyegyenlőséget biztosít a kárpátaljai magyarság számára és a hátrányos helyzet felszámolásának eszközeként lehet rá tekinteni (Csernicskó – Ferenc 2009). Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (alapítva: 1996) és az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kara (alapítva: 2008) jelenti a kárpátaljai magyarság számára az anyanyelvi felsőoktatási továbbtanulás lehetőségét.

4. ÖSSZEGRZÉS

Jelen fejezetben a kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatástörténet főbb eseményeit adtuk közre a II. világháborútól a rendszerváltásig. A térség hallgatói számára a szovjet időszak kezdetéig nem állt rendelkezésre helybeli felsőoktatási intézmény. Még nagyobb problémát jelentett, hogy 1918 után a Csehszlovákiához került régió elvesztette hagyományos kapcsolatait az Osztrák–Magyar Monarchia egyetemeivel. Az ez idő tájt kisebbségi létbe kényszerült magyarságnak egy idegen ország felsőoktatási rendszerében kellett bizonyítania, ahol nem tanulhatott anyanyelvén. Ez a helyzet a szovjet időszak alatt újból megismétlődött. Az Ungvári Állami Egyetem alapításával (1945) létrejött a régió első felsőoktatási intézménye. Nagy jelentőséggel bírt az egyetem magyar szakjának megindítása 1963-ban, amely a rendszerváltásig az egyetlen olyan lehetőséget kínálta, ahol a kárpátaljai magyarok anyanyelvükön tanulhatták a szakirányú kurzusokat. Az ukrajnai függetlenség kikiáltása új távlatokat nyitott a kárpátaljai magyarság anyanyelven való továbbtanulása előtt. Ebből a szempontból a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar kara játszik kulcsszerepet. Azonban ez a két tanintézmény sem tudja teljes mértékben lefedni a kárpátaljai magyar hallgatók anyanyelven történő felsőoktatási igényeit, ami az egyik oka annak, hogy közülük számosan Magyarországra egyetemeit és főiskoláit választja célországnak.

Felhasznált szakirodalom

- Botlik József – Dupka György (1991): *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991*. Budapest–Szeged, Mandátum–Universum.
- Botlik József – Dupka György (1991): II. Beadvány az SZKP KB politikai Bizottságának, az SZKSZ Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének In: Kisantal Gyula–Nagy Károly (szerk.) *Ez hát a hon...* Budapest – Szeged Mandátum – Universum. 173–174
- Brenzovics László (2009): Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In: Baranyi Béla (szerk.): *Kárpátalja*. Pécs – Budapest, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó. 75–106.
- Császár István (2013): A 72-es beadvány és résztvevőik közös ismertetése. In Darcsi Karolina – Dobos Sándor (szerk.): *A 72-es beadvány. Nemzetiségi és oktatáspolitikai a 60-70-es években a Szovjetunióban*. Ungvár, PoliPrint. 52–56.
- Csernicskó István – Ferenc Viktória (2009): Az ukrainai oktatáspolitikai és a kárpátaljai magyar felsőoktatás In: Horváth István – Tódor Erika Mária (szerk.): *Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség. Nyelvpedagógiai és szociolingvisztikai tanulmányok*, Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 27–29.
- Fedinec Csilla (1999): *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938-1991)*. Budapest, Nemzetközi Hungarológiai Központ. 45–47.
- Fedinec Csilla (2008) A kárpátaljai magyar kisebbség helyzetének változásai Ukrajnában. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó – Kör Kft. 346–350.
- Fedinec Csilla (2010): Oktatás és tudomány. Magyar oktatásügy és internacionalizmus. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politikai, kultúra*. Budapest, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 303–313.
- Kobály József (2001): A magyar tudományosság helyzete Kárpátalján. In: *Info-Társadalomtudomány*. 51. 17–29.
- Magocsi, Paul Robert (1978): *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948*. Cambridge–London, Harvard University Press.
- Molnár József – Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Ungvár, PoliPrint 8.

- Oficinszkij, Roman (2010): Oktatás és tudomány. Óvoda és iskola. Szakképzés. Ungvári Állami Egyetem. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politikai, kultúra*. Budapest, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 299–303, 313–318.
- Orosz Ildikó (1990): Non scholae, sed vitae... In: *Hatodik Síp*. 2. 2–4.
- Orosz Ildikó (2006): Esettanulmány a kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születéséről. In: Orosz Ildikó (szerk.): *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján*. Ungvár–Beregszász, PoliPrint – KMF.
- Orosz Ildikó (2007): *A függetlenségtől a narancsos forradalomig*, Ungvár, PoliPrint.
- Orosz Ildikó (2012): A magyar nyelvű oktatás helyzete. In: Uő. (szerk.): *Két évtized távlatából*. Ungvár, PoliPrint. 192–193.
- Soós Kálmán (2005): Tudományos könyvkiadás Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig (1985–2005). In: Simon Attila (szerk.): *A határon túli magyar könyvkiadás*. Somorja – Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum. 11–31.
- Soós Kálmán (2006): Az ungvári Hungarológiai Központ In: Orosz Ildikó (szerk.) *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján*, Ungvár, PoliPrint Kft. – KMF. 288–289.
- Szamborovszkyné Nagy Ibolya (2013): *Oktatáspolitikai és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945-2010). I–II. Szovjetunió (1945-1991). Ukrajna (1991-2010)*. Ungvár, „Líra” Poligráfcentrum.
- Tromly, Benjamin (2009): An Unlikely National Revival: Soviet Higher Learning and the Ukrainian “Sixtiers,” 1953–65. In: *The Russian Review*. 68. 607–622.
- Vidnyánszky István (2010): Nemzetállamok az Osztrák-Magyar Monarchia romjain. In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politikai, kultúra*. Budapest, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete. 30–48.
- Zselicky Béla (1998): *Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében, 1920–1945*. Budapest, Napvilág Kiadó.

ABSTRACT

In our study we are trying to illustrate how the need of the Transcarpathian higher education confirmed and the first university of the region under what circumstances was managed to set up. During the Soviet period we concentrate on the operation of the Uzhgorod National University. After the transition we pay special attention to the independent higher education in Transcarpathia. We especially focus on the establishment and operation of the Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute and the importance of the Uzhgorod National University- Ukrainian-Hungarian Educational Institute. (formerly: Faculty of Humanities and Natural Sciences with the Hungarian Language of Teaching) This study provides guidance for different possibilities offered by education in Hungarian language in Transcarpathia.

Pallay Katalin

PhD-hallgató, tanársegéd, kutató

Debreceni Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

p.katinkal6@gmail.com